

УДК: 378.147:37.035.3

БАЛАКІРСВА В.А.,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогічних технологій
початкової освіти Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д.Ушинського»

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДУКТИВНО-ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

На основі аналізу джерел з питань теоретичного обґрунтування проблеми організації продуктивної праці учнів у даній статті визначено сутність продуктивно-трудової діяльності у початковій школі.

Ключові слова: продуктивна праця, продуктивне навчання, продуктивна технологія, продукт, продуктивно-трудова діяльність, молодші школярі.

Постановка проблеми. Нові соціально-економічні й політичні відносини в Україні актуалізували модернізацію системи освіти, умотивувавши, зокрема, нагальність переосмислення вимог до організації навчально-виховного процесу в початковій школі. У професійній діяльності вчитель має неодмінно дотримуватися творчого підходу, оскільки в країні трансформувалося уявлення про роль творчого вчителя в організації. Суспільна потреба в ініціативних, усебічно освічених фахівцях зумовлює пошуки нового змісту та форм організації продуктивної праці молодших школярів. Здобуваючи освіту в педагогічних вишах, майбутній учитель початкових класів повинен ретельно готуватися до реалізації продуктивно-трудової діяльності молодших школярів, опановуючи ефективні підходи, технології й методичні рекомендації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передумовами теоретичного обґрунтування проблеми організації продуктивної праці учнів слугували роботи класиків зарубіжної та вітчизняної педагогічної думки Т. Кампанелли, Д. Локка, Т. Мора, І. Песталоцці, Ж. Руссо, Г. Сковороди, Ш. Фур'є, а також О. Духновича, Д. Дьюї, Г. Кершенштейнера, Р. Оуена, К. Ушинського та ін. Особливості продуктивної праці як необхідного складника виховного процесу доведено в роботах С. Ананьева, П. Блонського, І. Гессена, О. Захаренка, А. Макаренка, С. Русової, В. Сипченка, В. Сухомлинського, І. Ткаченка, С. Шацького та ін. Наукового обґрунтування організація продуктивної праці набула в роботах Б. Бухалова, В. Казакевич, К. Катханова, В. Корольського, А. Ктіторова, В. Мадзігона, М. Пальянова, В. Полякова, В. Симоненка, М. Скаткіна, Д. Тхоржевського, І. Чернишенко, Л. Шило та ін. Певний досвід з питань організації продуктивної праці відображено в роботах В. Блізнюка, А. Глуценка, А. Сайко, П. Саранова та ін. Сучасні підходи до розробки теоретичних засад досліджуваної проблеми репрезентовані в працях А. Бойко, А. Вихруша, В. Гусева, О. Коберника, Г. Левченка, Л. Семеновської, В. Сидоренка, Н. Слюсаренко, В. Стешенка, Н. Шиян та ін. Попри беззаперечні досягнення в розробленні феномена продуктивної праці, у вітчизняній науці бракує цілісних досліджень, зорієнтованих на проблемі підготовки вчителя початкової школи до продуктивно-трудової діяльності молодших школярів.

Мета даної статті – дослідити питання організації продуктивно-трудової діяльності у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо дифеніцію поняття «продуктивне навчання», «продуктивна технологія», «продуктивно-трудова діяльність». У словниках

«продукт» витлумачується як «результат людської праці», а «продуктивний» – «результативний, плідний, плодотворний». У психології термін «продуктивність» використовується давно і насамперед у сполученнях «продуктивність мислення» і «продуктивність інтелекту».

Книга німецького психолога М. Вертгеймера, визнана ще в 1945 році, так і називалася «Productive Thinking» («Продуктивне мислення»). У вітчизняній педагогіці термін почав уживатися з 80-х років, і тільки на початку 90-х років західна педагогіка заговорила про «продуктивне навчання». Проте, термін «продукт» неоднозначно сприймається педагогами. Його вважають неделікатним, жорстким, таким, що занадто прагматизує високе мистецтво виховання, перетворює його досягнення на технічний виріб. Але якщо говорити про технології, то без поняття «продукт» не обійтися. Технологія завжди і скрізь потрібна для створення продукту. Об'єкт, процес, продукт – її головні поняття. Педагогічною працею, як і будь-якою іншою працею, створюється продукт. Усе те, що робив учитель, і те, як він робив, у кінцевому підсумку перетворилося на продукт. Продукт – мета, сенс і міра педагогічної праці. А те, що він не схожий на продукти, які створюються на інших виробництвах, не має принципового значення.

Розглянемо історичний вектор досліджуваного конструкту а такими напрямками: 1) теоретико-педагогічний; 2) технологічно-методичний; 3) практико-орієнтований.

На підставі історико-педагогічного аналізу та узагальнення конкретних наукових і літературних джерел встановлено, що теоретико-педагогічний напрям розробки досліджуваної проблеми охоплює: виникнення та розвиток ідеї щодо необхідності організації продуктивної праці під час навчання в роботах класиків зарубіжної педагогічної думки (Т. Компанелла, Д. Локк, Т. Мор, І. Песталоцці, Ж. Руссо, Ш. Фур'є та ін.); визначення праці основою морального виховання та методом підготовки дітей до життя, що сприяє розвитку розумових здібностей, вітчизняними педагогами (О. Духнович, М. Пирогов, Г. Сковорода, К. Ушинський та ін.); використання продуктивної праці для підготовки до майбутньої трудової та професійної діяльності (Д. Дьюї, Г. Кершенштейнер, Р. Оуен та ін.); визначення праці необхідним засобом усебічного розвитку особистості та наукове обґрунтування організації продуктивної праці, яке супроводжувалося тенденцією переходу від традиційної «школи навчання» до «трудої школи» (С. Ананьєв, П. Блонський, І. Гессен, А. Макаренко, С. Русова, С. Шацький та ін.); визначення праці необхідною складовою навчально-виховного процесу педагогами-новаторами (О. Захаренко, В. Сухомлинський, І. Ткаченко).

Спираючись на хронологічний та історико-генетичний методи дослідження, з'ясовано, що в другій половині ХХ ст. на організацію продуктивної праці впливали такі соціально-економічні чинники: реалізація державних програм, пов'язаних з розробкою багатьох родовищ природних ресурсів галузі; становлення найпотужнішого комплексу підприємств важкої промисловості; потреба в робітничих кадрах готових до широкопрофільної праці; декларована необхідність політехнічної підготовки учнів; зближення навчально-виховного та виробничого процесів та ін.

Технологічно-методичний напрям дослідження проблеми організації продуктивної праці пов'язано з вивченням наукових праць українських та російських учених другої половини ХХ ст.: П. Атутова, С. Батищева, В. Кальней, К. Катханова, О. Коберника, В. Корольського, В. Мадзігона, М. Пальянова, В. Полякова, В. Симоненка, М. Скаткіна та ін. Узагальнення обґрунтованих ними теоретичних засад показало, що умови, які забезпечують ефективність організації продуктивної праці розподіляються на психолого-педагогічні (вікові та індивідуальні особливості, наступність і доступність трудових завдань, суспільна значущість і завершеність об'єктів праці, мотивація та вплив колективу, форми, види й методи організації праці,

міжпредметні зв'язки), методичні (підготовка педагогічних кадрів, забезпечення навчально-методичною літературою), технічні (стан навчально-матеріальної бази, забезпечення інструментами і матеріалами) та економічні (контроль, економічна доцільність, планування і нормування, облік і оплата праці, встановлення договірних відносин).

Ураховуючи результати досліджень учених і практиків (Г. Левченка, А. Пашинського, С. Ткачука, Д. Тхоржевського та ін.), «продуктивна праця учнів» визначена нами як систематична, свідома, творча, організована доцільно та відповідно до логіки виробництва урочна й позаурочна діяльність учнів, спрямована на підготовку до виробничо-економічних відносин, метою якої є всебічний розвиток та моральне становлення особистості, а результатом - суспільно значуща продукція, що надходить для реалізації до торгової мережі, підприємств, установ чи організацій, відповідно до складених з ними договорів. Характерними ознаками продуктивної праці учнів є: виробництво матеріальних цінностей; залучення учнів до суспільних виробничих відносин; об'єкти праці, які відповідають віку й завданням навчання та виховання, мають суспільну значущість; необхідність ознайомлення учнів з технологіями виконання професійних функцій на виробництві; формування економічних знань і матеріальна винагорода за виконану роботу. Водночас ураховуючи особливості психологічного розвитку старшокласників, увагу акцентовано на тому, що специфіка організації їхньої продуктивної праці полягає в становленні професійної спрямованості, появи здатності пов'язувати трудову діяльність з винахідництвом та планувати її, готовності розв'язувати організаційно-економічні питання тощо.

Спостереження за генезою поглядів дослідників на проблему організації продуктивної праці дозволило встановити, що в її основу було покладено принцип поєднання навчання з продуктивною працею.

Практико-орієнтований напрям історико-педагогічних пошуків пов'язано з аналізом нормативно-правового забезпечення трудової підготовки та організації продуктивної праці учнів

Отже, в результаті визначення ступеня розробленості досліджуваної проблеми встановлено, що вчені спеціально не вивчали теорію та досвід організації продуктивної праці учнів другої половини ХХ ст. Це й зумовило доцільність наукового пошуку. Дослідженням доведено, що процес організації продуктивної праці учнів протягом другої половини ХХ ст. відбувався впродовж чотирьох етапів, визначених нами на основі таких критеріїв: особливості соціально-економічного розвитку, нормативно-правове забезпечення трудової підготовки та організації продуктивної праці, зміни в системі трудового навчання.

I етап (1952-1966 рр.) – становлення організації продуктивної праці, диференціюється за двома підетапами: 1) 1952-1958 рр. – прийняття державних рішень, які вказували на необхідність відродження трудового навчання в школі, поширення загальної політехнічної підготовки на основі залучення школярів до суспільно корисної, продуктивної праці. 2) 1958-1966 рр. – зумовлений затвердженням закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти СРСР» і організацією продуктивної праці учнів старших класів у формі обов'язкового виробничого навчання.

II етап (1966-1984 рр.) розвитку організації продуктивної праці характеризується розв'язанням питань на політехнічній основі; здійсненням обов'язкової професійної підготовки старшокласників лише в тих школах, які мають відповідні умови; пошуком ефективних шляхів залучення молоді до праці та прийняттям низки нормативних документів, що привело до появи нової форми реалізації завдань продуктивної праці старшокласників – міжшкільних навчально-виробничих комбінатів.

III етап (1984-1991 рр.) – інноваційні підходи у вирішенні питань органі продуктивної праці, містить два підетапи: 1) 1984-1988 рр. – пов’язані з реформами, які мали покращити трудове виховання, професійну орієнтацію учнів, удосконалити організацію їхньої продуктивної праці засобами загального професійного навчання старшокласників; 2) 1988-1991 рр. – характеризується появою кооперативів та новим баченням завдань залучення старшокласників до продуктивної праці, які мають сприяти включенню в систему суспільно-трудових відносин, що б задовольняло потреби родини і суспільства.

IV етап (1991-1999 рр.) – пошуковий, зумовлений запровадженням ефективних форм залучення старшокласників до праці в умовах становлення національної системи освіти, які відображають концептуальні підходи до завдань трудової підготовки, основою яких особистісно-соціальна, гуманістична парадигма трудового виховання.

Продуктивне навчання як цілісна концепція виникла порівняно нещодавно. Першим освітнім проектом, який пов’язують з терміном «продуктивне навчання», була програма нью-йоркської школи «Школа без стін», що виникла на початку 70-х років. Основна мета цього проекту полягала в створенні освітньої системи, яка б забезпечила одержання загальної професійної освіти та адаптацію особистості до нових соціально-економічних умов [1].

I. Підласий одним із можливих шляхів розвитку продуктивної освіти в Україні вважає введення її прийомів та практик як доповнення до навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. За I. Підласим, «продуктивними» можуть бути знання, уміння, спираючись на які випускники школи знаходять міцну опору для свого майбутнього. Продуктивні знання, уміння – необхідні, дієві, міцні, постійно актуальні. Саме такі продукти школи затребувані у сучасному житті [2, с. 5].

Освітні цілі продуктивного навчання – отримання конкретного продукту в результаті самостійної предметної діяльності учня згідно із загальними вимогами навчання.

Продуктивне навчання – це процес освіти, метою якого є розвиток особистості в співтоваристві, також удосконалення самого товариства. Цей процес спрямований на успішність у діяльності, орієнтований на продукт, та осмислення цієї діяльності в групі учнів за підтримки педагогів у реальній життєвій ситуації.

Продуктивне навчання відрізняється від відомих методів і форм навчання тим, що до процесу навчально-пізнавальної діяльності додаються завдання, що потребують від учнів створення власного значимого продукту на підставі знань, якими вони володіють.

В основі продуктивного навчання лежать інтерактивні технології. Саме вони допомагають дитині реалізувати свій потенціал, дають можливість працювати відповідно до своїх здібностей, в оптимальному темпі, сприяють виявленню індивідуальності, розвитку самосвідомості, підвищенню самооцінки та самоствердженню, що є важливим як для талановитого, так і для слабкого учня [3, с. 71]

Продуктивне навчання спрямоване на організацію навчальних занять, які сприяють створенню під керівництвом учителя проблемних ситуацій й активну самостійну діяльність учнів з їх вирішення, у результаті чого відбувається розвиток розумових здібностей учнів, творче оволодіння знаннями. Пізнавальна самостійність учнів у навчанні визначається готовністю особистості до оволодіння знаннями своїми силами. Пізнавальна активність полягає в тому, що учень, аналізуючи, порівнюючи, синтезуючи, узагальнюючи та конкретизуючи фактичний матеріал, сам шукає та одержує нову інформацію.

В основі продуктивного навчання лежать інтерактивні технології. Саме вони допомагають дитині реалізувати свій потенціал, дають можливість працювати

відповідно до своїх здібностей, в оптимальному темпі, сприяють виявленню індивідуальності, розвитку самосвідомості, підвищенню самооцінки та самоствердженню, що є важливим як для талановитого, та і для слабкого учня.

У нашому розумінні «педагогічна технологія» – це шляхи та способи підвищення ефективності навчання, таке проектування навчально-виховного процесу, який має чітко прогнозований результат.

Продуктивна педагогічна технологія – це технологія варіативна, що допускає багато видозмін. Досить, наприклад, змінити вид навчання в даній технології й увести всі належні новому виду зміни, щоб виявитися вже в іншій площині, з іншими правилами гри, іншими композиціями педагогічного процесу, іншими результатами. Але технологія залишиться тією ж самою.

Перевага продуктивної педагогічної технології в тому, що вона допускає поєднання з іншими технологіями або їх елементами. Цим забезпечується її універсальність, застосовність у всіх типах навчально-виховних закладів як базової, основоположної, на якій монтуються спеціальні (профільні) технологічні рішення. Технологія продуктивного навчання надає можливість навчання на основі практичного життєвого досвіду, що допомагає молоді в їхньому професійному пошуку, розв'язанні їхніх соціальних, освітніх психологічних і культурних проблем [4]

Таким чином, продуктивна технологія сприяє отриманню конкретного продукту в результаті предметної діяльності учня згідно із загальними вимогами, покращує організацію мотивованого, самостійного практично орієнтованого навчання, актуалізує діяльнісний підхід до навчання, формує в учнів уміння утверджувати себе через постійну продуктивну діяльність. орієнтує на практичне отримання успіхів.

Розглянемо поняття «трудова діяльність», яка характеризується двома взаємопов'язаними елементами: фізичний (механічний) – визначається роботою м'язів; психічний – визначається участю органів чуття, пам'яті, мислення, емоцій, вольової активності. Частка фізичної і психічної складових у різних видах трудової діяльності неоднакова: під час фізичної праці переважає – м'язова діяльність; під час розумової активізуються процеси мислення. Але жоден з видів праці не відбувається без регулювання центральної нервової системи.

Розглянемо тотожне поняття «продуктивна праця». Продуктивність праці – це її здатність у процесі відтворювання виробляти матеріальні, духовні блага й послуги. Продуктивність праці визначається кількістю продукції, робіт або послуг, вироблених працівником або групою працівників за одиницю робочого часу (годину, зміну, місяць, рік) або кількість робочого часу, витраченого для виробництва одиниці продукції. Продуктивність праці є одним з найважливіших показників рівня розвитку продуктивних сил. Його застосування дозволяє оцінити ефективність праці як окремого працівника, так і колективу.

Висновки. Отже, продуктивно-трудова діяльність це систематична, організована, варіативна діяльність, яка сприяє формуванню цілісної системи знань, умінь, навичок школяра, отриманню конкретного продукту, здатність у процесі відтворювання виробляти матеріальні, духовні блага й послуги, спрямована на розвиток особистісних якостей, соціальних мотивів поведінки, ціннісних орієнтацій.

Список використаної літератури

1. Neumann, R. (2003). *Sixties Legacy: A History of the Public Alternative Schools Movement, 1967-2001*. New York: Peter Lang Publishing. 281 p.
2. Підласий І.П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. - Харків: Основа, 2010. — 360 с.
3. Парахіна С. В. Продуктивне навчання – особливий вид діяльності / Парахіна С. В. // Управління школою. - 2008. - № 11-12.

4. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій /Автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х.: Основа, 2009. – 172 с.

References

1. Neumann, R. (2003). *Sixties Legacy: A History of the Public Alternative Schools Movement, 1967-2001*. New York: Peter Lang Publishing. – 281 p.
2. Pidlasyy, I.P.(2010). *Productive teacher. Teacher Handbook*. - Xarkiv: Osnova. – 360 p. (in Ukr.)
3. Parakhina, S.V. (2008). *Productive learning – a special activity. Management School*. – № 11-12. (in Ukr.)
4. *Encyclopedia of educational technology and innovation (2009) / Author-compiler N.P. Navolokova*. – H .: Basis. – 172 p. (in Ukr.)

BALAKIREVA V.,

Doctor of Philosophy (Pedagogical Sciences), Assistant Professor of Educational Technology Primary Education State Institution « Ushynsky Southern National Pedagogical University»

STUDIES OF PRODUCTIVE-LABOR ACTIVITIES IN ELEMENTARY SCHOOL

Abstract. Introduction. *The public need initiative, comprehensively educated specialists makes the search for new forms of content and productive work of younger students. Despite the undeniable achievements in the development of the phenomenon of productive labor, domestic science lack of integrated research, problem-oriented training of primary school teachers to work productively, primary school children.*

Purpose. *To explore issues of productive employment, in elementary school.*

Results. *Process of productive labor of students during the second half of the XX century. held over four phases defined by us based on the following criteria: features of the socio-economic development, regulatory support employment and training of labor productivity, changes in labor studies.*

Stage I (1952-1966 gg.) - The formation of productive labor is differentiated in two sub-steps: 1) 1952-1958 biennium. - Decision-making, which pointed to the need for the revival of labor studies at school, dissemination of general polytechnic training based on attracting students for socially useful, productive work. 2) 1958-1966 biennium. - Conditioned approval of the law "On strengthening the link with school life and the further development of the education system of the USSR" and the organization of productive work high school students in the form of compulsory industrial training.

Stage II (1966-1984 years.) Development of productive work is characterized by solving issues at the Polytechnic basis; implementation of mandatory training high school students only in those schools that have the appropriate conditions; finding effective ways of attracting young people to work and adoption of a number of regulations that led to the emergence of a new form of the objectives of productive labor seniors - interschool training and production.

Stage III (1984-1991 biennium.) - Innovative approaches in solving issues by productive work, contains two sub-steps: 1) 1984-1988 biennium. - Associated with the reforms that have improved labor education, professional orientation of students, improve their organization productive work means the total high school vocational training; 2) 1988-1991 biennium. - Characterized by cooperatives and new vision problems attracting high school students to productive work, which should facilitate the integration in social and labor relations that would satisfy the needs of the family and society.

Stage IV (1991-1999 biennium.) - The search, due to the introduction of effective forms of attracting high school students to work in conditions of the national education system, which reflect the conceptual approaches to the problems of labor training are the foundation of personal and social, humanistic paradigm of labor education.

Originality. *Based on the analysis of literature on the theoretical underpinnings of the problems of the organization of productive work of students in this article defines the essence of productive labor activities in elementary school.*

Conclusion. *Productive-employment is a systematic, organized, Variable activity that promotes a holistic system of knowledge and skills of the student, getting a particular product, the ability during*

playback to produce material and spiritual benefits and services aimed at the development of personal qualities and social motives, values.

Keywords: *productive labor, productive learning, productive technology product, productive-work activity, younger students.*

*Одержано редакцією 15.11.2016 р.
Прийнято до публікації 14.12.2016 р.*